

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑ ΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΚΩΤΟΥΝΙΟΝ

Κατά τὸ ἔτος 1943, μὲ βάσιν τὰ ὀλίγα στοιχεῖα ποὺ εἶχα εἰς τὴν διάθεσίν μου, ἐξέδωσα μικράν μονογραφίαν διὰ τὸν ἑκ Βεροίας σοφόν Ἰωάννην Κωτούνιον¹ ποὺ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῶν εὐθὺς μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν χρόνων (1577-1658). Προηγούμενως ὁ φίλος καθηγητὴς τῆς λαογραφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης κ. Δημ. Πετρόπουλος, ὑπὸ τὸν τίτλον «Μακεδόνες λόγιοι στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, Ἰωάννης Κωτούνιος ἀπὸ τὴν Βέροιαν» εἶχε δημοσιεύσει εἰς τὸ Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον² ἐνδιαφέρον ιστορικὸν σημείωμα διὰ τὸν Κωτούνιον μὲ βάσιν τὰς ἔως τότε ὑπαρχούσας πληροφορίας. Κατὰ τὸ ἔτος 1947 ὁ διακεκριμένος φίλος τοῦ γράφοντος καὶ πρόσεδρος ἀκαδημαϊκός, κ. Κωνστ. Δ. Μέρτζιος, ἐδημοσίευσε πολλὰς πληροφορίας, καὶ τὴν διαθήκην τοῦ ἀειμνήστου Κωτούνιου, εἰς πραγματείαν του δημοσιευθεῖσαν παρὰ τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν³. Ἔκτοτε μετὰ τοῦ κ. Μέρτζιου ἀντηλλάξαμεν ἀρκετάς ἐπιστολὰς δι’ ἀνακύψαντα προβλήματά τινα σχετικῶς μὲ τὴν ἔξελιξιν τοῦ Κωτούνιου εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας καθώς καὶ εἰς θεολογικά τινα θέματα διὰ τὰ ὅποια θὰ ἐπανέλθω εἰς τὸν προσήκοντα χρόνον, κυρίως δὲ δταν ὁ εἰς Ρώμην μετεκπαιδευόμενος ἐκλεκτὸς φιλόλογος καὶ συνεργάτης τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν κ. Ζαχ. Τσιρανλῆς, ὁ ὄποιος σὺν τοῖς ἄλλοις παρεκλήθη παρὰ τοῦ γράφοντος νὰ συμπληρώσῃ τὰ γνωστά περὶ τοῦ Κωτούνιου ἐξ ἐρευνῶν εἰς τὰ Ἰταλικά Ἀρχεῖα καὶ ιδίως τῆς ιταλικῆς πρωτευούσης.

Ἐδὼ τώρα θὰ δημοσιεύσω, κατὰ παραχώρησιν τοῦ κ. Κωνστ. Μέρτζιου, δύο μικρὰ ἀποσπάσματα προερχόμενα ἀπὸ τὸν φάκελλον 159 τοῦ Ἐνετοῦ βαῖλου Κωνσταντινουπόλεως, ποὺ εὑρίσκεται εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας, καὶ τὰ ὅποια ἀφοροῦν τὸν ἀνεψιὸν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, δονομαζόμενον καὶ αὐτὸν Ἰωάννην Cottoni, ἀναφέρονται δὲ εἰς κληρονομικὰ ζητήματα. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κωτούνιου καθ’ ὅλας τὰς ἐνδείξεις θὰ είναι τέκνον τοῦ Ἀγγέλου ἢ τοῦ Λάμπρου Κωτούνιου, περὶ τῶν ὅποιων παραπέμπω εἰς τὴν σελ. 9 τῆς ἀνωτέρω ἐργασίας μου, καθ’ ὅσον ὁ καθηγητὴς δὲν εἶχε νυμφευθῆ ἐξ ὅσων γνωρίζω.

Κ εὶ μενον:

Dispacci del Bailo di Constantinopoli-Busta No 159

«Constantinopoli 25 Ottobre 1677.»... è qui comparso in Divano publico, pieno di speranze e di confidenza il nipote del già Dottor Cotunio che morì a stipendi della Serenissima Republica lettore in Padova e presentè al Visir, «arz» che qui tradotto unisco, segnato No I

1. Ἰωάννης Κωτούνιος ὁ ἑκ Βεροίας σοφός, Θεσσαλονίκη 1943. (Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη ἀρ. 4).

2. Δημ. Πετρόπολις, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» 1940, σ. 161-167.

3. Κωνστ. Δ. Μέρτζιος, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἰστορίας, Θεσσαλονίκη 1947 (Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη ἀρ. 7).

con il quale chiedeva che si costringesse il Bailo Veneto all'esborso di vinti mila reali per tanti usurpati da esso defunto al supplicante, come più distintamente potrà osservarsi dal memoriale medesimo che letto et attentamente esaminato da esso Visir, fu anche di propria mano lacerato, comandando con ingiurie et anche irritazione al Cotunio medesimo di ritirarsi; atione che resto attentamente considerata dagli assistenti e da ministri, massime delle nationi franche, non senza sorpresa loro di vedere in così venale Ministro essentiale cambiamento...»

Giov. Morosini, Bailo

No I

Memoriale presentato all'Eccellentissimo Mustafà Passà, Primo Visir da Gio. Cottoni : «havendo la quondam mia madre nominata Toialucca suddita, dato ad imprestito a Cottoni mio Zio suddito, quaranta borse di denaro et esendo quella morta avanti la recuperazione dell'antedetto denaro, viene rettamente aspettarsi l'eredità alla mia persona; ma mentre trafficando mio zio predetto Cottoni nel Stato di Venezia, essendo parimenti morto viene medemamente toccare la di lui facoltà a me, la quale essendo stata ivi impossessata, supplico l'Eccellenza Vostra far comparir avanti la felice sua presenza l'Ambassator di Venezia aciò in conformità del nobil Fetfà e scrittura, mi sia fatta ragione. Nel resto il comando è di Vostra Eccellenza...»

(Traduzione da me Riccardo de Carli
. di lingua)

Μ ε τ ά φ ρ α σ i c :

Αναφορά τοῦ βαῖλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Φάκελλος 159 Κωνσταντινουπόλεως 25 Οκτωβρίου 1677... ἐνεφανίσθη εἰς τὸ ἔδω Διβάνιον τοῦ Δημοσίου, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Δόκτωρος Κωτουνίου, ποὺ ἀπέθανεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, λέκτωρ εἰς τὴν Πάντοθα καὶ ἐνεχείρισεν εἰς τὸν βεζύρην ἀναφοράν¹ τὴν ὅποιαν ἐπισυνάπτω ἔδω ἐν μεταφράσει ὑπὸ ἀριθμ. 1. Δι' αὐτῆς ζητεῖ νὰ ὑποχρεωθῇ ὁ βάιλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὥπως καταβάλῃ εἰς τὸν αἰτοῦντα τὸ ποσὸν τῶν 20.000 ρεαλίων ὡς ἀποζημίωσιν τῆς δημευθείσης περιουσίας τοῦ θανόντος. Αὐτὰ δύναται νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς καλύτερον ἀναγινώσκων τὴν ἀναφοράν, ἡ ὅποια διεβιβάσθη καὶ ἐξητάσθη μὲ προσοχὴν ἀπὸ τὸν βεζύρην τὴν ὅποιαν ὅμως ἔξεσχισεν ἰδιοχείρως, δὲ ὅποιος συνάμα ἡδίκησε καὶ θυμώσας διέταξε τὸν Κωτουνίον ν' ἀποσυρθῇ, πράξις ἡ ὅποια ἔκανε ἐντύπωσιν καὶ ἐπροκάλεσε τὴν προσοχὴν τῶν παρευρεθέντων μεγίστων ὑπουργῶν (ἐννοεῖ προφανῶς πρεσβευτῶν μὲ βαθμὸν ὑπουργῶν) τῶν φραγκικῶν χωρῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκπλαγοῦν μὲ τὴν τοιαύτην συμπεριφορὰν τοῦ διεφθαρμένου ὑπουργοῦ.

Τζιοβάνι Μοροζίνι, βάιλος.

No 1. Αναφορά ὑποβληθεῖσα εἰς τὸν ἔξοχώτατον Μουσταφὰ πασάν, πρῶτον βεζύρην, ἐκ μέρους τοῦ Ιωάννου Κωτουνίου.

Ἡ μήτηρ μου ὀνομαζομένη Τσιαλούκα, είχε δανείσει εἰς τὸν θεῖον μου Ιωάννην Κωτούνιον ὑπήκοον² τὸ ποσὸν τῶν 400 πουγγίων. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς ἐπισυμβάντα χωρὶς

1. Μεταχειρίζεται τὴν λέξιν «arz» ποὺ εἶναι συγκεκομμένη τῆς τουρκικῆς λέξεως ἡ ρτζοχάλ, ἡ ὅποια σημαίνει ἀναφορά.

2. Ἐννοεῖ ὑπήκοον τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας προφανῶς.

νὰ εἰσπράξῃ τὸ ἀνωτέρω ποσόν, κατὰ τὸ δίκαιον τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα περιέρχονται εἰς ἐμέ. Ἄλλὰ καὶ συνεργαζόμενος εἰσέτι μὲ τὸν ἀποθανόντα θεῖον μου εἰς τὸ κράτος τῆς Βενετίας, δικαιοῦμαι αὐτομάτως νὰ εἰσπράξω ἀπὸ ἐκεῖ τὰ δικαιώματα ταῦτα.

Παρακαλῶ ὅθεν τὴν ἐξοχότητά σας νὰ διατάξῃτε καὶ παρουσιασθῆ ἐνώπιόν σας ὁ βάιλος τῆς Βενετίας καὶ συμφώνως πρός τὸν εὐγενῆ φετβᾶν¹ ποὺ θὰ ἐκδοθῇ νὰ ἀπονεμηθῇ δικαιοσύνη. Τὰ ὑπόλοιπα ἔξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα.

I. K. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΡΙΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΓΕΩΡΓΙΟ

Ἐκδίδουμε ἐδῶ ἄγνωστο λαϊκὸ στιχούργημα, ποὺ ἀναφέρεται στὴ γνωστὴ θρησκευτικὴ παράδοση τοῦ Ἅγιου Γεωργίου. Τὸ στιχούργημα ἀποτελεῖται ἀπὸ 57 δεκαπεντασύλλαβους στίχους καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι παραλλαγὴ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ. Τὸ χειρόγραφο ποὺ μᾶς τὸ παραδίδει πρέπει νὰ εἶναι — ὅσο μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποθέσῃ ἀπὸ τὴν παλαιογραφικὴ του ἐξέταση — τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰώνα. Ἐπειδὴ τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἔφτασε στὰ χέρια μας ἐμμέσως καὶ ἀπὸ πρόσωπο ποὺ δὲν ἐγνώριζε κανένα οτοιχεῖο γιὰ τὴν προέλευσή του, δὲν μποροῦμε δυστυχῶς νὰ ἀναζητήσουμε πληροφορίες γιὰ τὸν συντάκτη (ἢ μᾶλλον τὸν ἀντιγραφέα του), τὸν τόπο ποὺ καταγράφτηκε τὸ στιχούργημα ἢ ἄλλα στοιχεῖα, ἀναγκαῖα γιὰ τὸν ιστορικὸν του σχολιασμό. Περιοριζόμαστε λοιπὸν στὴν ἔκδοσή του, ἀφήνοντας σὲ ἄλλους πιὸ εἰδικοὺς νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸν καθορισμὸν τῆς φιλολογικῆς καὶ λαογραφικῆς του σημασίας.

Τὸ στιχούργημα εἶναι γραμμένο στὶς τρεῖς πρῶτες οελίδες ἐνδὸς διφύλλου, συνολικῶν διαστάσεων $0,20 \times 0,14\text{μ}.$ Τὸ κείμενο εἶναι ἀτιτλο καὶ ἔχει γραφτῇ καταλογάδην, ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς οτίχους ποὺ, ἵσως ἀπὸ σύμπτωση, ἀπλώνονται κανονικά σὲ μιὰ μόνο σειρά (βλ. στίχ. 1,2,12,14,15,23). Ὁ ἀντιγραφέας τοῦ ποιήματος ἔχει ἐπίγνωση ἀντοῦ τοῦ γεγονότος, ἐπειδὴ σημειώνει μερικὲς φορὲς τὴ λήξη μερικῶν στίχων μὲ ἀμβλυγώνιες ἀγκύλες (>).

Ἡ κατάσταση τοῦ χειρογράφου εἶναι σχετικῶς καλή· μικρὴ μόνο φθορὰ ὑπάρχει στὸ δεξιὸ ἄκρο του, ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὴ χρήση. Τὸ κείμενο εἶναι γραμμένο μὲ φαιὰ μελάνη καὶ τὰ γράμματα εἶναι γενικῶς εὐανάγνωστα.

Ἡ φιλολογικὴ ἀξία τοῦ στιχουργήματος δὲν εἶναι σημαντική. Καὶ ἡ ρίμα ἀκόμη τοῦ στιχουργοῦ οὐ εἶναι ἀδύνατη· ὑπάρχει βέβαια ἀντιστοιχία στὴν ὁμοιοκαταληξία (α-α, β-β κλπ.), ἀλλὰ πάρα πολλοὶ στίχοι μένουν χωρὶς τὴν ἀνάλογη συμπλήρωση (βλ. π.χ. στίχ. 7, 18, κ.ἄ.). Τὸ μέτρο παραβιάζεται συχνὰ (στίχ. 20, 26, 29 κ.ἄ.), παρατηροῦνται συμφυρμοὶ στίχων (π.βλ. στίχ. 47 καὶ 53) καὶ γενικὰ ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου δὲν ἔχει μερικὲς φορὲς ἐπίγνωση βασικῶν κανόνων τῆς στιχουργίας.

Κατὰ τὴν ἔκδοση τοῦ στιχουργήματος ἀποκαταστήσαμε τὶς πολλὲς καὶ σοβαρές του ἀνορθογραφίες (π.χ. παιγάδι, λεωντάρι, προῖ, δρωσίση, πεδάκι, τὴν μοναχωριγοπούλα, πολλῆς λαὸς σηκόθηκε, πάϊ κλπ.), ποὺ προδίδουν τὸ μέτριο μορφωτικὸ ἐπίπεδο τοῦ συντάκτη τοῦ ποιήματος. Μολονότι τὸ στιχούργημα πρέπει νὰ εἴχε, οτὸ πρωτότυπο, ἀλλη, πληρέοτερη μορφή, κρίναμε σκόπιμο νὰ τὸ παρουσιάσουμε ἐδῶ μὲ ἀριθμηση στίχων, ἥ δοπια βέβαια μπορεῖ νὰ τροποποιηθῇ ἀν βρεθῇ ἄλλη παραλλαγή. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναγκαῖα στίξη, συμπληρώσαμε τὸ κείμενο μὲ τὰ γράμματα ποὺ παραλείφθηκαν ἀσυναίσθητα ἀπὸ τὸν ἀντιγραφέα τοῦ στιχουργήματος.

1. Φετβάς, τουρκικὴ λέξις ἥ ὁποία σημαίνει ἱερονομικὴν γνωμάτευσιν τὴν ὁποίαν ἔξεδιδεν ὁ μολλάς καὶ εἰς οοβαρωτέρας ὑποθέσεις ὁ σεῖχουλισλάμης κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Σερῆ (ἱερὸν δίκαιον).

΄Αφέντι μ' Ἀ⟨ι⟩ - Γιώργιε καὶ γριβουσκαβαλλάρη,
ἀρματωμένος μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸν κοντάρι,
σὰν ἄγιος ὁμοιάζει⟨ζ⟩ στὴ θωριά, σὰν ἄγιος ⟨σ⟩τὴ θεότη,
περικαλᾶ σε, ἄγιε, ἀφέντι μ' Ἀ⟨ι⟩ - Γιώργιε.

Στὴ χώρα μας εὑρέθηκε ἔνα βαθὺ πεγάδι.

5

Μέσ' στὸ πεγάδι ἥτον ἔνα κακὸ λιοντάρι·
ἀνθρώπους τὸ ταιζανί πάσα πρωὶ καὶ βράδυ,
καὶ λὰν δὲν τὸ δίδουν ἀνθρωπους, ἀνθρώπους νὰ δειπνήσῃ,
σταλιὰ νερὸν δὲν ἄφηνε τὴ χώρα νὰ δροσίσῃ.

Καὶ ρίξανε τὰ μπολετιὰ σὲ δροπέση,
νὰ στείλη τὸ παιδάκι του τοῦ λιονταριοῦ πιοκέσι.

10

Καὶ ξέπισε τὸν μπολετὶ σὲ μιὰ βασιλοπούλα,
δποὺ τὴν ἔχει δ βασιλιάς μοναχορηγοπούλα.

Κι δ βασιλεύ σὰν τ' ἄκουσε τοῦτον τὸν λόγον εἰπε:
—Ολουν τὸν βίον πάρτι μου κὶ τὸ παιδὶ μ' ἀφῆτε.

15

Πολὺς λαὸς σηκώθηκε πάει στὸ βασιλέα:

—Γιὰ φήνεις τὸ παιδάκι οου γιὰ πάιρνομε καὶ σένα.

—Στολίστε τὸ παιδάκι μου ἀτίμητα πετράδια,

ἀτίμητα καὶ δλόχρυσα καὶ δλου μαργαριτάρι,

στολίστε τὸ παιδάκι μου, κάμιτέ το νύμφη
καὶ στείλτε του τοῦ λιονταριοῦ πισκέσι νὰ δειπνήσῃ.

20

Πολὺς λαὸς σηκώθηκε, πάν' τὴ βασιλοπούλα,
δποὺ τὴν εἶχε δ βασιλεὺ μοναχορηγοπούλα.

Κι δ Ἀ⟨ι⟩ - Γιώργης τ' ἄκουσε, τρέχει νὰ τὴν γλυτώσῃ,
καὶ ἀπὸ τὸν πικρόν της θάνατον νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ.

25

—Απὸ ἀλάργα τὸν θωρεῖ καὶ κάθιται καὶ κλαίει·
δσον ἔξυγωνε κοντά, γυρίζει καὶ τὸν λέγει:

—Φεύγα, ξινάκ', ἀποὺ δδ, νὰ μὴ σὲ φάη καὶ σένα
τοῦτο θηρίου τὸ κακό, ποὺ θὰ μὲ φάη καὶ μένα.

—Λιγάκι θέλω κοιμηθῆ στὰ γόνατά σου ἀπάνω
καὶ δηνας θὰ ἔβη τὸ θεριὸ ἔγῳ νὰ τὸ σκοτώσου.

30

—Αντὰ τὰ λές, ξινάκι μου, νὰ μὲ παρηγορήσῃς
καὶ δηνας θὰ ἔβη τὸ θεριὸ θὰ φύβης νὰ μ' ἀφήσῃς.

—Επιοε καὶ κοιμήθηκε καὶ ⟨ή⟩ κόρη τὸν ψειρίζει
καὶ τρέχουν τὰ ματάκια της σὰν κρουυσταλλένια βρύση.

35

Και δηνας ἔβηκε τὸ θεριό, ή γής, τὰ δρη τρέμουν
καὶ ⟨ή⟩ κόρη ἀπὸ τὸν φόβον της φωνάζει: — Ἀ⟨ι⟩ - Γιώργη,
σήκω σκουτάσης τὸ θεριό ποὺ εἰπες «δὲν φοβοδιαι».

Σηκώνιται ἀνατολικά καὶ κάμινε τὸν σταυρόν του,
μιὰ κονταριὰ τὸ κτύπησε καὶ κόβει τὸν λαιμόν του

40

καὶ ⟨ή⟩ κόρη ἀπὸ τὸν φόβον της φωνάζει: — Ἀ⟨ι⟩ - Γιώργιε!

Και δ Ἀ⟨ι⟩ - Γιώργης τ' ἄκουσε, πολὺ τὸ κακοφάνη.

—Κόρη μου, ποὺ δρες τ' δνομα καὶ ποὺ τὸ ἀνθιβάλεις;

—Εσὺ δηνας κοιμόσονε, ήλθε ἔνα περιστέρι
καὶ δράστα τίμιον σταυρὸν εἰς τὸ δεξιόν του χέρι.

45

Στὴ μέση ἀπὸ τὸν σταυρὸν ἔγραφι «Α<ι> - Γιώργη,
ἀρματωμένος μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸν κοντάρι,
γιὰ πές μας, πές μας, ”Αγιε, πᾶς λένε τὸ δνομά Σου,
γιατὶ θὰ φιάσῃ ὁ κύρης μου χάρισμα τῆς ἀφεντιᾶς Σου». 50
—Καὶ σὰ θὰ φιάσῃ ὁ κύρης σου, νὰ φιάσῃ ἐκκλησία,
νὰ φιάσῃ Παντοκράτορα, Χριστὸ καὶ Παναγία.
Στὴ μέση ἀπὸ τὴν ἐκκλησία νὰ φιάσῃ καβαλλάρη
ἀρματωμένος μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸν κοντάρι.
Σύρε, κόρη μ’, στὸ σπίτι σου στὴ μάννα τὴ δεκή σου
καὶ ἐγὼ εἰμὶ ὅπου σὲ γλύτωσα σήμερα τὴ ζωὴ σου. 55
Χρυσὲς κουρδέλλες ἔπηρε καὶ τὰ μαλλιά της πλέει·
ἄχου χαρὰ ποὺ γίνεκε στὴ γῆς, τὴν οἰκουμένη.

I. K. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

ΑΝΩΤΕΡΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ¹

Μετὰ τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι ἔξέπληξαν τὴν ἀνθρωπότητα μὲ τὴν πνευματικὴν ἀκτινοβολίαν τῶν, κυρίως διὰ τῆς συγκροτήσεως ἀνωτέρων καὶ ἀνωτάτων πνευματικῶν ίδρυμάτων, τῶν ὁποίων ἡ κληρονομία φθάνει ἔως τὴν ἐποχὴν μας, εἰς τὴν Σπάρτην, τὸ δεύτερον δυναμικὸν σκέλος τοῦ τότε Ἑλληνισμοῦ, δὲν παρατηρεῖται ὑπαρξίς ἀνωτέρων ἢ ἀνωτάτων πνευματικῶν ίδρυμάτων².

Θὰ ἥτο, βεβαίως, πολὺ τολμηρὸς ὁ ἴσχυρισμός, δὰν διετυποῦτο ἡ ἄποψις ὅτι εἰς τὴν ἀρχαίαν Μακεδονίαν — εἰς χῶρον ὃπου διεδραματίσθησαν γεγονότα, τὰ ὅποια μετέβαλον τὴν ἱστορικὴν πορείαν τοῦ ἐλληνισμοῦ, — ἐλειτούργησαν ἀνώτερα ἢ ἀνώτατα πνευματικά ίδρυματα. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ εἰς τὴν Μακεδονίαν οὐδὲ κὰν ἐγένετο ἡ σύλληψις τῆς ἰδέας

48 πές μας, πές μας χφ.

1. Σκοπὸς τοῦ παρόντος ἄρθρου εἶναι, ἡ ὑπὸ σύγχρονον πρίσμα παρουσίασις εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικά» τοῦ θέματος τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ ἀνωτέρων ἢ ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ίδρυμάτων εἰς τὸ ἀρχαίον Μακεδονικὸν κράτος. Ἡ οὐγκέντρωσις εἰς τὴν Αὐλὴν τῶν Μακεδόνων Βασιλέων πλειάδος ἐκπροσώπων τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἡ συμβολή τῶν εἰς τὴν πολιτιστικὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, δὲν ἀποτελεῖ ἀντικείμενον τοῦ παρόντος (λ.χ. ἡ παρουσία τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους εἰς τὴν μακεδονικὴν Αὐλήν, τοῦ δραματικοῦ Εὐριπίδου κ.ἄ.).

’Αφορμήν διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ἄρθρου ἔδωκεν ἡ κατὰ καιροὺς συζήτησίς μας μὲ τὸν βαθυστόχαστον μελετητὴν τῶν μακεδονικῶν προβλημάτων καὶ φίλον κ. Δημήτριον Κανατσούλην, ὑφηγητὴν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης.

2. Διὰ τὴν δικαιικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔξέλιξιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ίδρυμάτων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, βλ.: A c h i l l e a s A n t h e m i d e s, Das griechische Hochschulwesen, Göttingen 1967. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικά ίδρυματα ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1968. Τοῦ ἰδίου, Αἱ ἐν Ἑλλάδι ἀνώταται Βιομηχανικαὶ Σχολαί, Θεσσαλονίκη 1968.

δι' ἐπιστημονικήν ἔργασίαν εἰς ἑκπαιδευτικά κέντρα, ή ὅποια ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ συστηματικοῦ συνδυασμοῦ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης.

Ο Ἀριστοτέλης, δὲ ἰδρυτής τῆς Περιπατητικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ συνεχιστής τῶν παραδόσεων τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος, παρ' ὅλον ὅτι ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἐκ Μακεδονίας, φαίνεται ὅτι δὲν εὑρίσκει πρόσφορον τὸ ἔδαφος διὰ παρόμοιον σκοπόν, ἀλλὰ κατέρχεται εἰς τὰς Ἀθήνας δόπου διαπρέπει ὡς μαθητής τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος καὶ κατόπιν ὡς φιλόσοφος καὶ διδάσκαλος.

Δέν θὰ ἀπετέλει ὅμως ὑπερβολήν, ἐάν ἐγένετο δεκτή, χωρὶς ἐπιφυλάξεις, ἡ διαπίστωσις τῶν εἰδικῶν μακεδονολόγων καὶ ἴστορικῶν, ὅτι εἰς τὴν ἀρχαίαν Μακεδονίαν, μάλιστα δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Μακεδόνων Βασιλέων, ἐλειτούργει εἰς περιωρισμένην κλίμακα ἐν ἀνώτερον ἴδρυμα παροχῆς ἐπαγγελματικῶν γνώσεων, ὑπὸ μορφὴν μιᾶς «Στρατιωτικῆς Ακαδημίας» ἢ μιᾶς «Σχολῆς κρατικῶν στελεχῶν», δημοσίευμα τοῦ οὐρανοῦ.

Διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν διδασκάλων καὶ τὰ προσόντα αὐτῶν, καθὼς καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν διδασκομένων μαθητῶν, τὴν διάρθρωσιν τῶν σπουδῶν, τὰ προγράμματα διδασκαλίας, τὰ μέσα διδασκαλίας, τὰς κτηριακάς ἐγκαταστάσεις (ἐάν βέβαια ὑπῆρχον εἰς ιδιαίτερον ουγκρότημα) αἱ πηγαὶ σιωποῦν.

Εἰς τὴν «ἀ κα δη μια ν» αὐτὴν ἐσπούδαζαν ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας καὶ δὴ ἀπὸ 13-15 ἐτῶν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἰδίου τοῦ Βασιλέως, ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὰ παιδ.ά τῶν μακεδόνων ἀρχόντων (εὐγενῶν). Κύριος σκοπὸς τῆς «Στρατιωτικῆς Ακαδημίας» ἦτο βεβαίως ἡ ἑκπαίδευσις μιᾶς τάξεως νέων καὶ ἡ μύησίς των εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου. Παραλλήλως δόμως πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀγωγὴν, παρείχετο καὶ θεωρητικὴ μόρφωσις εἰς τοὺς τροφίμους τῆς Σχολῆς.

Πέραν τῆς γενικῆς μορφώσεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς τῶν νεαρῶν Μακεδόνων εὐγενῶν, ιδιαιτέρα προσοχὴ ἐδίδετο καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς μουσικῆς, πρᾶγμα τὸ δοποῖον σημαίνει ὅτι οἱ τρόφιμοι τῆς «Σχολῆς» ἐξ ἐπόψεως πνευματικοῦ δυναμικοῦ εὐρισκοντο εἰς σημαντικά ηνέξημένον ἐπίπεδον. Ἐξ ὅσων τουλάχιστον μαρτυροῦν αἱ πηγαὶ, αἱ δοποῖαι διεσώθησαν μέχρις ήμων, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς διάλογον την Μακεδονίαν δὲν παρουσιάζεται ἐτέρα ἑοτία πνευματικῆς δραστηριότητος, πλὴν αὐτῆς τῆς τοῦ Μακεδόνος Βασιλέως.

Ἡ σκέψις καὶ τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου ἀπέβλεπον εἰς τὴν σταθεροποίησιν καὶ ἀπόδοσιν τῆς ουγκεντρωτικῆς πολιτικῆς του, μὲ βάσιν τοὺς δύο πόλους στηρίξεως μιᾶς δργανωμένης κοινωνίας τῆς ἐποχῆς ἑκείνης, δηλ. τῆς πολιτικῆς ἐνότητος τοῦ βασιλείου του καὶ τῆς διατηρήσεως αὐτοῦ διὰ τῆς στρατιωτικῆς ἴσχυος, ὡς καὶ τῆς δργανώσεως τοῦ κράτους του ἐξ ἐπόψεως διοικήσεως δι' ίκανῶν διοικητικῶν στελεχῶν.

Ἐκτὸς αὐτοῦ, δὲ Φιλίππος ἥλπιζεν διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θὰ καθίστα τὸν σύνδεσμον, ἢ ἄλλως τὸν δεσμὸν τῆς Αὐλῆς μὲ τοὺς «ἀπειθάρχους» Μακεδόνας εὐγενεῖς, ἔτι στενότερον, τὸ δοποῖον καὶ ἐπέτυχεν.

1. Διὰ κάθε ἐνδιαφερόμενον μελετητὴν παρατίθεται κατωτέρω ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, εἰς τὴν ὅποιαν δύναται νὰ προσφύγῃ ὁ ἐρευνητής :

Μεγάλη Ἑλληνικὴ Παιδαγωγικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια. Ἐκδοσίς 1967, τόμος II, σ. 452 κ.εξ., ὅπου παρατίθεται πραγματεία τοῦ Θ. Φωτεινοπούλου, καθὼς καὶ πλουσία βιβλιογραφία περὶ τῆς Παιδείας ἐν γένει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπίσης εἰς τὸν II τόμον, σ. 461-465, περιέχεται σχετικὴ μελέτη τῆς Ἐλ. Δούκα Καραγιαννοπούλου, καθὼς καὶ πλουσία βιβλιογραφία. Εἰς τὸ IIIον τόμον τῆς ὡς εἰρηται ἐγκυκλοπαιδείας, σ. 271-276, δημοσιεύεται ἀρθρον τοῦ Δημ. Κανατσούλη, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ιστορία Ἑλληνικῆς Ἐκπαιδεύσεως».

Συνελόντι εἰπεῖν, διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἄνθους τῆς νεότητος τῶν Μακεδόνων ἀγενῶν εἰς τὴν «στρατιωτικὴν ἀκαδημίαν», ὁ Φίλιππος ἐπεδίωκεν τόσον τὴν ἐπάνδρωσιν τοῦ στρατεύματός του διὰ ἀξίων καὶ καλῶς κατηρτιούμένων στελεχῶν, διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν καὶ ἔξουδετέρωσιν τῶν ἐχθρῶν τοῦ μακεδονικοῦ κράτους, ὅσον καὶ τὴν ποθέτησιν εἰς καίρια σημεῖα τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ του, ὑπαλλήλων προικισμένων μὲ γνώσεις καὶ ἀγωγὴν τάς διποίας ἀπέκτησαν ἀπὸ τὴν «ἀκαδημίαν»¹.

Ο θεσμὸς αὐτὸς κατὰ τοὺς εἰδικοὺς ἐρευνητὰς εἰοίχθη πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Φίλιππου τοῦ Β', διετηρήθη δὲ μέχρι τῆς καταργήσεως τῆς μακεδονικῆς βασιλείας ὑπὸ τῶν Ρωμαίων.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ Σ. ΑΝΘΕΜΙΔΗΣ

1. Ὁμολογουμένως, θὰ ἦτο παράλειψις, ἐάν δὲν ἐσημειοῦτο ἐνταῦθα, ὅτι ἡ Σπάρτη δὲν ἔχρειάζετο «ἀκαδημίαν» τοῦ εἴδους τῆς μακεδονικῆς, ἐπειδὴ εἰς τὴν χώραν αὐτὴν ὁλόκληρον τὸ ἄνθος τῆς νεότητος κατεῖχε τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, διὰ τῆς αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς εἰς τὴν διποίαν ὑπέκειτο.

